

SVEUČILIŠTE PRED ISTINOM

ZENON kardinal GROCHOLEWSKI*

Kongregacija za katolički odgoj

Rim, Vatikan

**Prigodni govor uzoritog gospodina kardinala Zenona Grocholewskog, prefekta Kongregacije za katolički odgoj, na svečanoj promociji podjele počasnog doktora znanosti (*honoris causa*) Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (Hrvatska) na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu i u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu
23. svibnja 2007. godine**

Eminencijo, preuzvišeni gospodine apostolski nuncije, vrlo poštovana gospodo, cijenjena rektorice, poštovani članovi akademskog Senata, profesori, studenti, dame i gospodo.

Uvod

a. Zaista sam počašćen primiti doktorat *honoris causa* za znanost prestižnog Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Ovo Sveučilište – smješteno u Slavoniji, koja je imala tegobnu povijest i bogata je prirodnim ljepotama i umjetnošću – premda je relativno mlado, značajno se uklopilo u panoramu studijskih centara u Hrvatskoj, svojim specifičnim sklopom i vrijednim znanstvenim doprinosom. Biskup Josip Juraj Strossmayer (1815.-1915.), imponantna osoba Crkve, kulture te istaknut eksponent neovisnosti, zasigurno je za ovo Sveučilište stalna poruka i ohrabrenje za ozbiljan i kvalificiran rad u službi voljene hrvatske nacije.

* Uzoriti Zenon kardinal Grocholewski, prefekt Kongregacije za katolički odgoj / prefect of the Congregation of Catholic Formation, Vatikan/Vatican.

Zadovoljstvo mi je izvijestiti da nedavni primitak Teološkog fakulteta pod okrilje Sveučilišta pokazuje da razdoblje komunizma nije uspjele uništiti u njemu šire poglede, otvaranje k istraživanju istine u svim njenim dimenzijama, ljubav prema slobodi misli i senzibilnost prema duhovnim vrijednostima. Teološki fakultet, sa svoje strane, daje posebnu širinu akademskoj aktivnosti, postavljajući pitanja o značenju ljudske egzistencije i krajnjim ciljevima istraživanja i samog čovjeka.

Osjećam se stoga ponosnim jer se pridružujem popisu eminentnih osoba koje su već primile diplomu *honoris causa* ovog sveučilišnog centra te što mogu smatrati ovo Sveučilište i svojom *Alma mater*. Zahvaljujem živo onima koji su pridonijeli da mi se dodjeli ovakva čast, te posebice promotorima inicijative i akademskom Senatu. Zahvalan sam na prijateljskim riječima koje su o meni izgovorene. Osjećam se počašćenim prisustvom mnogih eminentnih osoba. Neka Gospodin blagoslovi ovo Sveučilište kako bi napredovalo te svojim kreativnim doprinosom misli i djela obogatilo Hrvatsku, Europu i cijeli svijet. Neka blagoslovi one koji su mi, ovom prilikom, iskazali prijateljstvo.

b. Želio bih, ovom prigodom, iznijeti neka promišljanja o vitalnom problemu svakog sveučilišta, koji je istovremeno duboko na srcu onima koji vjeruju u Boga: o problemu traganja za istinom.¹

I. Aktualna kriza istine

Kao što znamo, Crkva je izvorište sveučilišta. Zapravo, sva velika europska sveučilišta – primjerice ono u Bolonji, Parizu, Kölnu, Oxfordu, Pragu, Krakovu, Glasgowu – utemeljila je Crkva ili su utemeljena uz njenu suradnju. U određenom smislu može se reći da je sveučilište »rođeno iz srca Crkve«.² To se ne odnosi samo na Europu. Poučavajući slobodne vještine, ali i teologiju, pravo ili medicinu, srednjovjekovna su sveučilišta pripremala studente za službu društvu i Crkvi. Nudeći raznovrsne tečajeve, izdajući svjedodžbe, sveučilište nije samo vrednovalo intelektualne sposobnosti i pružalo sve većem broju osoba pristup višoj kulturi, nego je i formiralo nastavnike škola, pravnike, liječnike,

¹ Ponovit ću ovdje neka promišljanja koja sam iznio na nedavnoj konferenciji *Rôle et tâches de l'Université Catholique aujourd'hui*, održanoj tijekom Međunarodnog susreta u Kinšasi (Demokratska Republika Kongo) dana 22. travnja 2007.

² »Ex corde Ecclesiae«: takav je l'*incipit* Apostolske konstitucije Ivana Pavla II., o katoličkim sveučilištima, od 15. kolovoza 1990.

itd. Sva ova zanimanja znatne društvene vrijednosti imala su važnu ulogu u razvoju srednjovjekovnog, a ubrzo i modernog društva. Ispravno je primijećeno: »Institucije koje su smatrane tipično »srednjovjekovnim«, krećući nesumnjivo od sveučilišta, [...] preživjele su, uz određene prilagodbe, u punoj renesansi te nakon nje [...] sve do naših dana.«³

Međutim srž, srce srednjovjekovnog sveučilišta, ono što ga je animiralo iznutra, bila je ljubav za istinu i njeno istraživanje pomoću učenja i razumijevanja. Po mom mišljenju, najznačajnije pitanje s kojim se sveučilište mora suočiti ostaje uvijek pitanje istine. To je pitanje od vitalne važnosti, posebno u naše vrijeme. Zapravo, velika kriza s kojom se suočavaju visoka učilišta na početku trećeg milenija, kriza je istine: kriza koncepta istine i interesa za temeljne istine ljudske egzistencije. Proučavajući stvarnost odozgor, na zapadnim sveučilištima, posebno europskim, projicirala su se i projiciraju se tri susljedno izložena modela istine, koji su, uostalom, najprije proživljeni, a zatim promišljeni.

1. Prvi se koncept uopćeno može smatrati *pozitivizmom*. U svojim filozofskim korijenima, on daje značenje riječima Galilea Galileija (1564.-1642.) kako će učiniti da svemir geometrijski govori, te čuvenoj izreci René Descartesa (1596.-1650.) u njegovoj *Discours de la méthode*: čovjek mora postati »učitelj i posjednik prirode.« Po njemu, radi se o matematičkom i eksperimentalnom konceptu prirode, a ne o onomu o kojem govorimo kada je riječ o »prirodnom zakonu«. U stvarnosti, ova galilejsko-kartezijska vizija došla je do punog izražaja kada je tehnika pokrenula svoj program dominacije prirodom, odnosno u devetnaestom stoljeću. Sveučilišta su prihvatila ovaj način razmišljanja.

Evidentno je da dobro shvaćamo koliko dugujemo ovoj postavci: svakodnevno, barem u industrijaliziranim društvima, osjećamo dobrobiti koje nam omogućava tehnika. Do toga, međutim, nije došlo bez visoko plaćene cijene: istina je u ovoj filozofskoj viziji ograničena na ono što je moguće konstatirati, na ono što je empirijski moguće pokazati. U tom slučaju, cjelokupno polje etičkih, kao i transcendentnih i religioznih vrijednosti, izmiče svijetu osjeta. Za posljedicu ovaj pozitivistički koncept istine generira intimnu gorčinu i muklu mržnju u srcu čovjeka kojemu je amputirana cjelokupna njegova duhovna dimenzija. Ova je empirijska perspektiva arogancija koja zasjenjuje i vrijeđa čovjeka.

³ P. RICHÉ, J. VERGER, *Des mains sur des épaules de géants. Maîtres et élèves au Moyen Age*, Tallandier, Pariz, 2006., 311.

2. Budući da čisti pozitivizam ne omogućava čovjeku život, nudi mu se put izlaska: ne samo da bude subjektom procjene empirijskih istina, nego i da sam procjenjuje istinu, odnosno ne samo da spoznaje, nego i da stvara i to ne samo stvari (tehničke naravi), nego i da bude autor vlastite budućnosti (u društvenom i političkom smislu). I na taj način – kao reakcija protiv pozitivističkog pristupa povezanog s industrijskim razvojem koji je generirao određena otuđenja u okrilju društva toga doba – pojavio se novi koncept istine identificiran kao *pragmatizam* («praxis»). Ovaj je koncept razvio marksizam te je utjecao na sveučilišta, osobito putem Frankfurtske škole i neomarksističkih pokreta u njihovim različitim granama.

Na taj način je sveučilišni pozitivizam, usredotočen na osvajanja prirode, ostavio prostora svježoj i obećavajućoj viziji koja bi omogućila visokim obrazovnim ustanovama da stvore, putem prakse, istinu te da imaju direktan i neposredan utjecaj na društvo, odnosno na povijest čovječanstva. Kard. Ratzinger govorio je o »filozofiji, principijelnom ponašanju u odnosu na stvarnost, koji nam govore: nema smisla propitkivati se o onomu što jest; možemo se samo pitati što možemo učiniti sa stvarima. Nije u pitanju istina, nego praksa, vladanje stvarima koje koristimo. [...] Pažljivom se promatraču, u ovom modernom ponašanju istodobno iskazuju lažna poniznost i lažni ponos: lažna poniznost, koja ne priznaje čovjeku sposobnost istine, i lažni ponos, kojim se čovjek postavlja iznad stvari, iznad same istine, jer sve njegovo promišljanje ima za cilj širenje njegove moći, dominaciju nad stvarima.«⁴

3. Poznato je, međutim, kakav je poraz doživio marksistički pogled prije više od dvadeset godina. Pad Berlinskog zida 1989. godine znači mnogo više od rušenja političkog sistema korumpiranog u njegovoj nutрини; on nam otkriva nesposobnost marksizma da pruži ukupnu viziju društva i povijesti, dakle, neuspjeh materijalističkog tumačenja čovjeka.

Ipak, poraz marksizma i njegove konkretne realizacije, posebice u lenjinizmu, nije ostavio prostora za viziju čovjeka koja napokon poštuje njegovu integralnu istinu, odnosno njegovu duhovnu dimenziju. Nesposobnost predviđanja tijeka ljudske povijesti, doživljena je i interpretirana kao čista i jedno-

⁴ J. RATZINGER, Die Einheit des Glaubens und die Vielfalt der Kulturen. Reflexionen im Anschluß an die Enzyklika »Fides et ratio«, u: *Theologie und Glaube* 89 (1999.) 141.-152.; u: *Communio* (Freiburg i. Br.) 28 (1999.) 289.-305. Citiram ovdje talijanski prijevod u: J. RATZINGER, *Vjera, Istina, Tolerancija*. Izdanje Cantagalli, Siena, 2003., 193.-221., ovdje 196. U vezi s tim naš autor zamjećuje: »U odnosu na slično ograničenje koje je evidentno u ljudskoj misli, postavlja se, međutim pitanje: što nam je zaista korisno? I za koje ciljeve nam je korisno? Zbog čega mi sami postojimo?« (*ibidem*).

stavna nesposobnost najave bilo koje istine o čovjeku. Ova je situacija još više ojačala liberalne ideje, povezane s pozitivizmom i s pragmatizmom, koje su oblikovale novi odnos prema istini koji se može okvalificirati kao *relativizam* ili *skepticizam*. Kardinal Ratzinger je govorio čak o »diktaturi relativizma«.⁵ Budući da se, međutim, ne može živjeti bez istine, ona će se ograničiti na ono što se zamjećuje i osjeća. Relativizam, dakle, prati *subjektivizam*.

Relativizam, međutim, ostaje usko povezan kako s filozofskim pozitivizmom, tako i s pragmatizmom. On zapravo ne negira vrijednost empirijski dokazivih istina, a podupire ga i inspirira subjektivno koncipirana korisnost. Relativizam trijumfalno maršira posebice na polju etike, kao i na polju religije, no ima i reperkusija na društvenom polju, u ljudskom suživotu, znanstvenom istraživanju te općenito u istinskoj dobrobiti čovjeka. U ovakvoj panorami, istina, dakle, biva ograničena, te joj prijetnju predstavljaju tri različita faktora: svjetski ili empirijski, pragmatički ili utilitaristički, relativistički i subjektivni. Na taj se način današnji čovjek nalazi u paradoksalnoj i opasnoj situaciji: u svojim rukama ima bezgraničnu moć, no oduzeta mu je istina, mudrost, koje bi mu omogućavale da je koristi na human način. Dubok je sud filozofa Paula Ricoeura (1913. –2005.): »Sve više osjećamo raskorak između rastuće racionalnosti naših sredstava i degradirajuće racionalnosti naših ciljeva.«⁶

Shvaćamo na koji se način ovaj rizik hipertrofije sredstava i atrofije ciljeva oslikava u krilu sveučilišta, kakvim nas iskušenjima izlaže: ograničenje znanja i istine na ono što je u tome trenutku korisno; zamjena promišljanja o istini samo djelovanjem; ovladavanje profesionalnim znanjima na štetu bezinteresnog istraživanja istine; pobjeda jednoznačno poduzetničke logike na sveučilištu; itd. Ono što čovjek dobiva u neposrednoj efikasnosti i produktivnosti gubi u dubini i bogatstvu smisla. »Biti« se gubi u »djelovanju«.

II. Ova kriza zahvaća sveučilište

U tom kontekstu sveučilište se mora osjetiti uključenim. Smatram potrebnim naglasiti dvije perspektive – iako nisu odgovarajući razgraničene, budući je druga na neki način uključena u prvu – koje je potrebno uzeti u obzir kako sveučilište ne bi zanemarilo svoju misiju u odnosu na istinu.

⁵ J. RATZINGER, Homilija za Misu *Pro eligendo Romano Pontifice*, 18. travnja 2005.

⁶ PRICCEUR, *Tâches de l'éducateur politique*, u: *Esprit*, juillet-août 1965., ponovljeno u: *Lectures*. 1. *Autour du politique*, niz »La couleur des idées«, Seuil, Paris, 1991., str. 239.-255: 254.

1. Prva je zanimanje za *stvarni smisao istine i za istinu u odnosu na temeljna pitanja ljudske egzistencije*. Papa Benedikt XVI. jednim od najvećih izazova dvadeset prvog stoljeća smatra »masovnu prisutnost, u našem društvu i kulturi, onog relativizma koji, ne priznajući ništa kao definitivno, ostavlja kao zadnju mjeru samo vlastito ja sa svojom voljom.« Ovaj se izazov posebice pojavljuje na polju obrazovanja: »Na takvom relativističkom horizontu – nastavlja Sveti Otac – nije, dakle, moguće istinsko obrazovanje: bez svjetla istine; prije ili poslije svaka je osoba osuđena sumnjati u dobrotu svoga vlastitog života i odnosa koji ga prožimaju, vrijednost svoga truda da stvori s drugima nešto zajedničko.« Stoga Papa zaključuje: »Jasno je, dakle, da ne samo da se moramo potruditi nadići relativizam u našem poslu formiranja osoba, nego smo i pozvani suprotstaviti se njegovoj prevazi u društvu i kulturi.«⁷

Kako se suprotstaviti ovom naglasku smještenom u kulturi koja nas okružuje govorom o relativizmu, ukoliko ne tako da se istakne važnost istine u krilu sveučilišta? Katolička Crkva gaji duboko uvjerenje u korist istine, koje bih formulirao na sljedeći način:

- a) ljudski duh može slijediti istinu i u odnosu na temeljna pitanja njegove egzistencije, te je može, barem u ograničenom no realnom opsegu, doseći i prenositi drugima;
- b) dobrobit čovječanstva traži da se prouče svi aspekti istine i njihove međusobne veze.

Zbog toga Ivan Pavao II. u temeljnom dokumentu o katoličkim sveučilištima, odnosno onima u kojima je Crkva zakonodavac, primjećuje: »Čast je i odgovornost Katoličkog sveučilišta posvetiti se bez rezerve pitanju istine. [...] Katoličko sveučilište razlikuje se po svome slobodnom istraživanju sveukupne istine prirode, čovjeka i Boga. Našem je dobu zapravo hitno potreban ovaj oblik bezinteresnog davanja, odnosno proklamiranja smisla istine, temeljne vrijednosti bez koje se dokidaju sloboda, pravda i dostojanstvo čovjeka. Zbog jedne vrste univerzalnog humanizma, Katoličko se sveučilište u cijelosti posvećuje istraživanju svih aspekata istine u njihovoj esencijalnoj vezi s najvišom Istinom, odnosno Bogom.«⁸

⁷ BENEDIKT XVI., *Govor na otvaranju Crkvene skupštine Rimске biskupije*, 6. lipnja 2005.

⁸ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija Ex corde Ecclesiae*, 15. kolovoza 1990., br. 4.

Podučavanje i istraživanje moraju, dakle, »imati za stalnu nit vodilju – skoro kao zvijezdu sjevernjaču - istinu. [...] istinu za kojom se žudi, koju se voli, podučava i brani, koja jest i mora biti duša sveučilišta zbog toga što je [ona] duboki život ljudske vrste.«⁹ Želio bih, međutim, biti dobro shvaćen. Ne radi se o negiranju važnosti profesionalnog obrazovanja. Sveučilište ne može ići izvan logike efikasnosti; ono mora pripremiti mlade za obavljanje nekog zanimanja u društvu. Potrebno je, međutim, ne zaboraviti da se razvoj »činjenja«, odnosno sredstava, ne može nikada odvijati nauštrb »bivanja«, odnosno smisla koji se traži u stvarnosti. Čovjek je, zapravo, sredstvo primanja i davanja smisla.

Ivan Pavao II. ispravno je zamijetio da današnja »kriza sveučilišta, [...] nije toliko organizacijska, koliko duhovna i kulturna; nije toliko kriza sredstava, koliko identiteta, ciljeva i vrijednosti.«¹⁰ Također je napisao: »Znanstvena i tehnološka otkrića, ukoliko s jedne strane dovode do enormnog ekonomskog i industrijskog rasta, s druge strane nalažu neizbježno potrebnu potragu za smislom, kako bi se garantiralo da će nova otkrića biti upotrijebljena za autentično dobro pojedinaca i ljudskog društva u cijelosti.«¹¹ Ovaj veliki papa, dakle, traži da se u istraživanje uključi »moralnu, duhovnu i religioznu dimenziju, te da se postignuća znanosti i tehnike procijene u perspektivi sveukupnosti ljudske osobe.«¹²

Benedikt XVI., naprotiv, zamijetio je na plastičan način, u govoru na Lateranskom sveučilištu, opasnost od zanemarivanja problema značenja, podsjećajući na antički mit o Ikaru: »Svaki čovjek, zapravo, pozvan je dati smisao vlastitom djelovanju, posebno onda kada se ono stavlja u svjetlo znanstvenog otkrića koje poriče samu bit vlastita života. Prepuštanje užitku otkrića bez očuvanja kriterija koji proizlaze iz dublje vizije, uzrokovalo bi lak pad u dramu o kojoj govori antički mit: mladi Ikar, obuzet voljom za letom prema apsolutnoj slobodi, ne vodeći računa o opomenama starog oca Dedala, sve se više približava suncu, zaboravljajući da su krila kojima se digao prema nebu, od voska. Pad u propast i smrt cijena su koju plaća ovoj svojoj iluziji. Antička pripovijest – napominje Papa – nosi svoju vječno vrijednu lekciju.«¹³

⁹ IVAN PAVAO II., *Govor sudionicima Kongresa katoličkih sveučilišta i Škola visokih studija*, 25. travnja 1989., br. 4.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Ex corde Ecclesiae*, 15. kolovoza 1990., br. 7.

¹² *Ibidem*.

¹³ BENEDIKT XVI., *Govor na Lateranskom sveučilištu*, 21. listopada 2006.

Iz drugog kuta gledišta može se reći da se radi »o gubitku jedinstva znanja, koje se danas pojavljuje na polju sveučilišnog istraživanja: riječ je o rastućoj neravnoteži između polja znanstvenog progresa, ploda različitih specijalizacija; to je nedostatak duboke i valjane veze između različitih disciplina, koja bi im harmonizirala rezultate, orijentirajući ih k pravom služenju čovjeku na polju njegovih viših etičkih potreba«. Ovo je povezano s rizikom da se sveučilište »reducira na kompleks neartikuliranih te, u konačnosti, neovisnih polja znanja. Ako je tako, kada je tako, sveučilište bi moglo ponuditi i ozbiljno profesionalno obrazovanje, no ono bi ostalo neprimjereno ciljevima bogatog i potpunog formiranja čovjeka«. ¹⁴ Dopuštam si dodati jednu konstataciju Ivana Pavla II: »Isto onako kako pluća trebaju čisti zrak, tako i ljudski duh treba istinu: ne manipuliranu istinu, ne iskvarenu istinu. Stoga je strast za istinom ona koja dovodi do strasti za autentičnom dobrobiti ljudskog društva.«¹⁵

2. U prikazanoj perspektivi – vjerovanja u mogućnost postizanja objektivne istine i u odnosu na temeljna pitanja života, istraživanja istine u svim njezinim aspektima i njihovoj dubokoj povezanosti u svjetlu prave dobrobiti čovječanstva – postavlja se i drugo pitanje, na koje želim usmjeriti našu pozornost: potreba za propitivanjem prave veze između vjere i razuma. Već i prije nego je objavio encikliku *Fides et ratio*, 1998. godine, Ivan Pavao II. imenovao je kao jedan od najvećih izazova suvremenog svijeta komplementarnost vjere i razuma, konstantnu polaznu točku u intelektualnoj katoličkoj tradiciji.

U bezbrojnim govorima tražio je od intelektualaca da promišljaju o dubokoj i strukturalnoj vezi između vjere i razuma, »dva krila pomoću kojih se ljudski duh uzdiže prema kontemplaciji istine«. ¹⁶ Pripisao je svetom Tomi Akvinskom (1224./1225.-1274.) »veliku zaslugu postavljanja u prvi plan harmonije koja postoji između razuma i vjere. Svjetlo razuma i svjetlo vjere, oba potječu od Boga, obrazlagao je; stoga se međusobno ne mogu razlikovati«. ¹⁷ U stvarnosti, isti Bog autor je kako stvaranja, tako i objave. Posljedično, vjera i razum imaju sudbinu susresti se i biti si međusobno na pomoći, u perspektivi istine i dobrobiti čovjeka. Kao zajednica studenata i istraživača, sveučilište ne može ne uzeti u obzir ovaj dijalog.

¹⁴ IVAN PAVAO II., *Govor sudionicima Kongresa katoličkih sveučilišta i Škola visokih studija*, 25. travnja 1989., br. 4.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ IVAN PAVAO II., Enciklika *Fides et ratio*, 14. rujna 1998., početak.

¹⁷ *Fides et ratio*, 43a; usp. *Summa contra Gentiles* I, 7.

III. Teološki fakultet u krilu Sveučilišta

Uključujući Teologiju među discipline koje se na njemu studiraju i podučavaju, vaše Sveučilište pokazalo je istaknuti senzibilitet za istinu, za istinu u svim njenim dimenzijama, za integraciju istine, za dijalog između vjere i razuma. Zbog toga Vam izražavam svoju radost. U odnosu na prisutnost Teologije u vašem sveučilišnom centru, vezano za istinu, predložio bih četiri kratka promišljanja:

– Govoreći o potrebnoj interdisciplinarnosti sveučilišta, općenito se misli na onu horizontalu između različitih polja znanja. Uključujući u ovaj dijalog i teologiju, promovira se i ono što bismo mogli nazvati vertikalnom interdisciplinarnošću.¹⁸ Dakle, kako to traži kanonsko pravo katoličkih sveučilišta, »vođeni specifičnim doprinosom filozofije i teologije, sveučilišni studenti bit će angažirani u stalnom trudu određivanja pripadajuće povezanosti i značenja svake od različitih disciplina u slici vizije ljudske osobe i svijeta prosvijetljenog Evanđeljem.«¹⁹

– U XIX. stoljeću moglo se zamijetiti dvije ekstremne struje: racionalizam (razum bez vjere) i fideizam (vjera bez razuma). Kršćanska kultura kretala se između ova dva ekstrema, s naklonošću za jednu ili drugu stranu.²⁰ To je danas zasigurno prevladano, barem u katoličkoj kulturi. Zapravo, i teolog ima svoj razlog za obranu razuma. Prva poslanica svetoga Petra govori nam da budemo »uvijek spremni odgovoriti svakomu tko vas upita za razlog nade koja je u vama« (1 Pt 3,15). Teološki govor, dakle, priziva razum, daleko od pomisli da bi ga isključio. U vezi s tim, želio bih citirati rečenicu, središte važnog govora koji je papa Benedikt XVI. održao na Sveučilištu u Regensburgu tijekom svog apostolskog putovanja u Njemačku, u rujnu 2006.²¹ Jezgra njegova govora je rečenica ponovljena barem pet puta: »Ne postupati po razumu [...], suprotno je prirodi Boga«,²² odnosno samo djelovati po razumu, odgovara prirodi Boga.

¹⁸Usp. P. LAGHI, The Role of the Professor, u: *Catholic International*, 2/21 (14. prosinca 1991.), str. 1013.

¹⁹IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Ex corde Ecclesiae*, 15. kolovoza 1999., br. 16.

²⁰Usp. IVAN PAVAO II., *Govor sudionicima VIII. Međunarodnog tomističkog kongresa*, 13.09.1980., br. 2.

²¹BENEDIKT XVI., *Govor u Velikoj auli Sveučilišta Regensburg*, 12. rujna 2006.

²²Riječ je o citatu bizantskog imperatora MANUELA II. PALÉOLOGUE (vladao od 1391.-1425.), *Entretiens avec un Musulman. 7e controverse*, 3b, niz »Sources chrétiennes« br. 115, Paris, Le Cerf, 1966.

– Kršćanska nam vjera govori da posvetiti život istini, biti vjeran istini, može postati teško. Zapravo, uvijek dolazi trenutak kada ljubav za istinu traži žrtvovanje nečega što nam je drago: vlastite dobrobiti, dobre reputacije i sl. Istina se ne osvaja osim ako joj se ne podrede druga dobra. Ovo pravilo ima visoku vrijednost u kršćanstvu. »Štoviše – potvrđuje sveti Pavao - čak sve gubitkom smatram zbog onoga najizvršnijega, zbog spoznanja Isusa Krista, Gospodina mojega, radi kojega sve izgubih i otpadom smatram: da Krista steknem« (Fil 3,8). Radi spoznaje Onoga koji je istina (usp. Iv 14,6), Pavao je, dakle, spreman, žrtvovati sve. Dao je i život za tu istinu.

Nasuprot tomu, primjer Pilata²³ pokazuje kako je moguće, i tragično, žrtvovati istinu drugim dobrima. On zna da je Isus, koji mu je doveden kao kriv, zapravo nevin; zna da bi ga, vršeći službu upravitelja Judeje, trebao osloboditi. No ova istina u suprotnosti je s određenim, njegovim, dobrima i potrebama: odbijanje da osudi Isusa moglo bi mu prouzročiti gubitak mjesta, pa čak i povjerenja imperatora. Ovi razlozi ponekad dovode danas do varljivih »viših interesa«, »državnih razloga«. Nasuprot tomu, teologija prosvjetljuje da ništa nije nadređeno istini, nikakav politički razlog ne može opravdati laž, falsificiranje istine.

– Ne možemo skrivati da, na određeni način, istina danas izaziva strah; da je ona, za neke, sinonim dominacije i nasilja. Afirmacija istine može lako biti pobrkana s netolerancijom i fundamentalizmom. Zapravo, kako je uočio kardinal Ratzinger, »imati jasnu vjeru, prema načelu Crkve, često se etiketira kao fundamentalizam«.²⁴ Osim toga, u povijesti je istina često bivala diskreditiranom, budući je bila više nametana nego predlagana. To su, ipak, bile devijacije. Benedikt XVI., nasuprot tomu, ponavlja »da bit kršćanstva nije jedna ideja, nego jedna Osoba«.²⁵ Danas, Krist predstavlja istinu na način oslobođen svake dominacije, svakog nasilja: slavna istina božanskog Trojstva pokazala se u paradoksalnom obliku razapetog, napaćenog Sluge.

Želio bih se, na posljetku, vratiti na veliku ličnost koja Vam je stalno pred očima, na biskupa Josipa Jurja Strossmayera. On se – kako sam primijetio na početku – istakao na polju vjere, kao eminentna figura Crkve, na polju kulturne promocije, i na polju konstruktivne ljubavi prema vlastitoj domovini. Na svim ovim poljima iskazao je velik trud i inicijativu, davši značajan doprinos.

²³ Usp. Mt 27,11-26; Mk 15,1-15; Lk 23,1-25; Iv 18,28-19,16.

²⁴ J. RATZINGER, Homilija na misi *Pro eligendo Romano Pontefice*, 18. travnja 2005.

²⁵ Usp. na primjer *Nagovor u Bazilici svetog Ivana Lateranskog*, 13. svibnja 2005.

Ovi aspekti njegove aktivnosti nisu bili odijeljeni nego objedinjeni, harmonično sinkronizirani i međusobno ovisni. U svjetlu njegova primjera, i kao prirodni zaključak promišljanja koja sam iznio, svim srcem želim ovom Sveučilištu da tražeći istinu, usklađeno, u njezinim različitim dimenzijama te povezujući razum s vjerom, uspije plodonosno služiti voljenoj hrvatskoj naciji te na taj način pridonijeti i dobrobiti Europe i današnjeg svijeta.

IV. Euharistija: »hrana za čovjeka gladnog istine i slobode«

(Razmišljanje izrečeno u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu)

Dopodne, za vrijeme Svečane sjednice Senata Sveučilišta »Josipa Jurja Strossmayera« u Osijeku, u velikoj dvorani Bogoslovnog fakulteta u Đakovu, izrekao sam razmišljanje o istini. O krizi poimanja istine ugrožene od pozitivizma, pragmatizma i relativizma te o nedostatku zanimanja za temeljne istine našega postojanja u današnjem svijetu. Rekao sam da ta okolnost iziskuje odgovor od sveučilišta (i, dakako, ne manje ni od sjemeništa i bogoslovnih fakulteta). Potaknuo sam na vjerovanje u objektivnu istinu, na ljubav spram nje, na istraživanje istine u svim njezinim vidovima i njihovoj dubokoj povezanosti, a u vidu istinskog dobra čovječanstva. Upozorio sam na potrebu za odvažnim pristupom konstruktivnom dijalogu između vjere i razuma, »dva krila s kojima se ljudski duh uzdiže kontemplaciji istine«.²⁶

1. »Hrana Istine«

Ovom prigodom osjećam dužnost još ponešto dodati na svoje prethodne misli o istini, to jest istaknuti tvrdnju Svetoga Oca Benedikta XVI. koja se nalazi u njegovoj nedavnoj Apostolskoj pobudnici *Sacramentum caritatis*: »U oltarskom sakramentu /.../ Gospodin postaje hranom čovjeku gladnom istine /.../ Krist za nas postaje hranom Istine.«²⁷ Sveti Otac navodi usklik svetoga Augustina: »Za čime duša tako žarko gine kao za istinom?« pa zatim tumači: »Svaki čovjek, naime, u sebi nosi nepotiskivu čežnju za posljednjom i konačnom istinom. Zato se Gospodin Isus, »Put, Istina i Život« (Iv 14, 6) obraća /.../ srcu – prosjaku Istine. Isus Krist je, u stvari, Istina koja je postala Osoba, koja svijet privlači k sebi.«²⁸ U Euharistiji on je, prema tome, hrana Istine.

²⁶IVAN PAVAO II., Enciklika *Fides et ratio*, 14. rujna 1998., početak.

²⁷BENEDIKT XVI., Apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis*, 22. veljače 2007., br. 2.

²⁸*Ibidem*.

Doista, da bi se shvatile istine naše vjere, nije dovoljan studij, potrebna je molitva, potreban je osoban i prisnan dodir s Onim koji je Istina. Mnogo je puta ponovljeno kako je teologija znanje, za razumijevanje kojega je potreban dar milosti. Stari su pisci govorili da teologiju moramo učiti na koljenima. Apostolska pobudnica Ivana Pavla II. *Pastores dabo vobis*, govoreći o izgradnji svećenika u današnjim prilikama, primjećuje: »Da bi mogla biti pastoralno djelotvorna, intelektualna se izgradnja ucjepljuje u duhovni hod koji je označen osobnim iskustvom Boga, tako da nadilazi čistu pojmovnu znanost i dolazi k uvidu srca koje zna »vidjeti« prije, te je zatim u stanju braći priopćiti Božje otajstvo.«²⁹ Prema tome, »intelektualna teološka izgradnja i duhovni život, posebno molitveni, susreću se i uzajamno jačaju.«³⁰ Povlašteno mjesto takvog osobnog susreta s Gospodinom, to sigurno dobro znate, jest Euharistija – hrana istine u pravom smislu riječi.

2. »... i slobode«

Kao hrana istine, Euharistija je također i hrana slobode. Sveti Otac u pobudnici *Sacramentum caritatis* piše: »U oltarskom sakramentu /.../ Gospodin postaje hranom čovjeku gladnom istine i slobode.«³¹ I ne radi se o dvije različite stvarnosti. To je zapravo Isus rekao: »Istina će vas osloboditi« (Iv 8, 34), ona će vas »zbiľja« osloboditi. Da, Kristova istina nas oslobađa! Benedikt XVI. objašnjava: »samo (!) nas istina može učiniti doista slobodnima, /.../ Isus je zvijezda vodilja ljudske slobode: bez njega ona gubi svoj smjerokaz jer se sloboda bez spoznaje istine izopačuje, osamljuje i svodi na jalovu samovolju. S njime se, pak, sloboda pronalazi.«³²

Sloboda nije mogućnost jednostavno činiti ono što se hoće, nije naprosto odsutnost izvanjskog pritiska, nego znači mogućnost i sposobnost činiti dobro. U svojoj prvoj enciklici *Redemptor hominis* Ivan Pavao II. je pojasnio da je »sloboda zaista veliki dar samo ako ga znamo svjesno upotrijebiti za sve ono što je zaista dobro«,³³ te da je uvjet njezine vjerodostojnosti »zahtjev poštenog odnosa prema istini (...) svoj istini o čovjeku i svijetu.«³⁴ Tako »i danas, nakon

²⁹ IVAN PAVAO II., Apostolska pobudnica *Pastores dabo vobis*, 25. ožujka 1992., br. 51c.

³⁰ *Ibidem*, br. 53e.

³¹ BENEDIKT XVI., Apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis*, 22. veljače 2007., br. 2.

³² *Ibidem*, br. 2.

³³ IVAN PAVAO II. Enciklika *Redemptor hominis*, 4. ožujka 1979., br. 21.

³⁴ *Ibidem*, br. 12.

dva tisućljeća, Krist nam se pokazuje – piše Papa – kao onaj koji donosi čovjeku slobodu utemeljenu na istini, kao onaj koji čovjeka oslobađa od onoga što tu slobodu ograničuje, krnji, kao da je sječe u samom korijenu, u ljudskoj duši, u srcu, u savjesti«. Istinska se sloboda tako može očitovati čak i usred izvanjskih pritisaka. Pojašnjavajući svoje riječi »istina će vas osloboditi«, Isus je naglasio: »Zaista, zaista kažem vam: tko god čini grijeh, rob je grijeha. (...) Ako vas dakle Sin oslobodi, zbilja ćete biti slobodni« (Iv 8, 34-36). Da, samo Krist, Istina, može nas zaista osloboditi.

3. »Istina ljubavi«

Očito, osobni odnos s Kristom, te na poseban način s Euharistijom, nužni su za shvaćanje svih istina naše vjere, no, u Apostolskoj pobudnici *Sacramentum caritatis* papa Benedikt XVI. usredotočuje svoju misao na temeljnu istinu kad piše: »U sakramentu Euharistije Isus nam osobito pokazuje *istinu ljubavi*«. ³⁵ U stvari, Isus nam u Euharistiji u najpunijem i najizrazitijem smislu objavljuje »beskrajnu Božju ljubav prema svakom čovjeku«. ³⁶ U tom se čudesnom sakramentu očituje »najveća ljubav« koja potiče na polaganje života »za svoje prijatelje« (Iv 15, 13). »U sakramentu Euharistije, Isus nas nastavlja ljubiti »do kraja« (Iv 13, 1)«. ³⁷

Glede ove »istine ljubavi«, Sveti Otac primjećuje da je ona »sama bit Božja«. ³⁸ Sveti Ivan tako i napisao »Bog je ljubav« (1 Iv 4, 8). Papa dodaje: »Upravo ta evanđeoska istina zanima svakog čovjeka i svega čovjeka«. ³⁹ Da, ona nas zanima i duboko zahvaća. Doista, divno je znati da nas Bog ljubi beskrajnom ljubavlju. Uz to, ako je Bog ljubav i ako smo mi stvoreni na sliku i priliku Božju (usp. Post 1, 12), i mi smo pozvani ljubiti, ljubiti Boga i braću. To je, dakle, najveća zapovijed (usp. Mk 12, 28-34; Iv 13, 34) i obilježje Kristovih učenika (»Po ovom će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge.« Iv 13, 35). Ova »istina ljubavi« baca snažno svjetlo također i na pitanje slobode, pojašnjavajući nam u svoj snazi tvrdnju Ivana Pavla II: »Krist

³⁵ BENEDIKT XVI., Apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis*, 22. veljače 2007., br. 2.

³⁶ *Ibidem*, br. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, br. 2.

nas uči da je najbolja upotreba slobode ljubav koja se ostvaruje u darivanju i služenju. Za tu »slobodu Krist nas je oslobodio« (Gal 5,1.13).⁴⁰

4. Hrana svećeništva

Euharistija, u kojoj se Krist predstavlja u najvišem činu ljubavi, hrana je Istine, na osobit način hrana je »istine ljubavi«, a potom i hrana istinske slobode. U tom smislu, Euharistija je također i najbitnija hrana svećeništva. U pobudnici *Sacramentum caritatis* papa Benedikt XVI. podsjeća nas da je »svećeništvo, kao što je rekao sveti Augustin, *amoris officium*, služba dobrog pastira, koji za ovce polaže svoj život«. ⁴¹ Svećeništvo, dakle, odražava ono što Krist stvarno vrši u svakom euharistijskom slavlju, odražava stvarnost po kojoj je Krist pod prilikama kruha i vina hrana istine i slobode. Zbog toga »euharistijski se oblik kršćanskog života – primjećuje Sveti Otac – bez sumnje posebno očituje u svećeništvu. Svećenička je duhovnost bitno euharistijska«. ⁴² Tako je za svećenika »sveta misa formativna u najdubljem smislu te riječi, jer potiče na suobličenje Kristu i utvrđuje svećenika u njegovu zvanju«. ⁴³

Dragi bogoslovi, ljubljena braćo u svećeništvu, sudjelujte u euharistiji i slavite ju svom dušom, kako bi ona za vas sve više postajala hranom Kristove istine, hranom vaše prave slobode, bitnom hranom vašeg svećeništva.

⁴⁰ IVAN PAVAO II. Enciklika *Redemptor hominis*, 4. ožujka 1979., br. 21.

⁴¹ BENEDIKT XVI., Apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis*, 22. veljače 2007., br. 23.

⁴² *Ibidem*, br. 80.

⁴³ *Ibidem*, kraj.